

PORTADA

Història d'una literatura digna i mil·lenària sense Nobel

En determinats moments, la cultura catalana va aspirar, amb més o menys intensitat, a través de figures com Àngel Guimerà —que l'havia d'haver guanyat 'ex aequo' amb Frederic Mistral— o Salvador Espriu, entre més, a ser distingida amb un premi Nobel que hauria contribuït a projectar la literatura en català al món. Mai no ha estat possible, per diverses raons: una de les més importants és no tenir un Estat al darrere sostenint la petició. Més aviat, s'ha tingut a l'Estat espanyol fent la contra. Però hi ha més factors. Aquest és el relat de l'esquiva relació catalana amb el guardó.

Per Xavier Aliaga

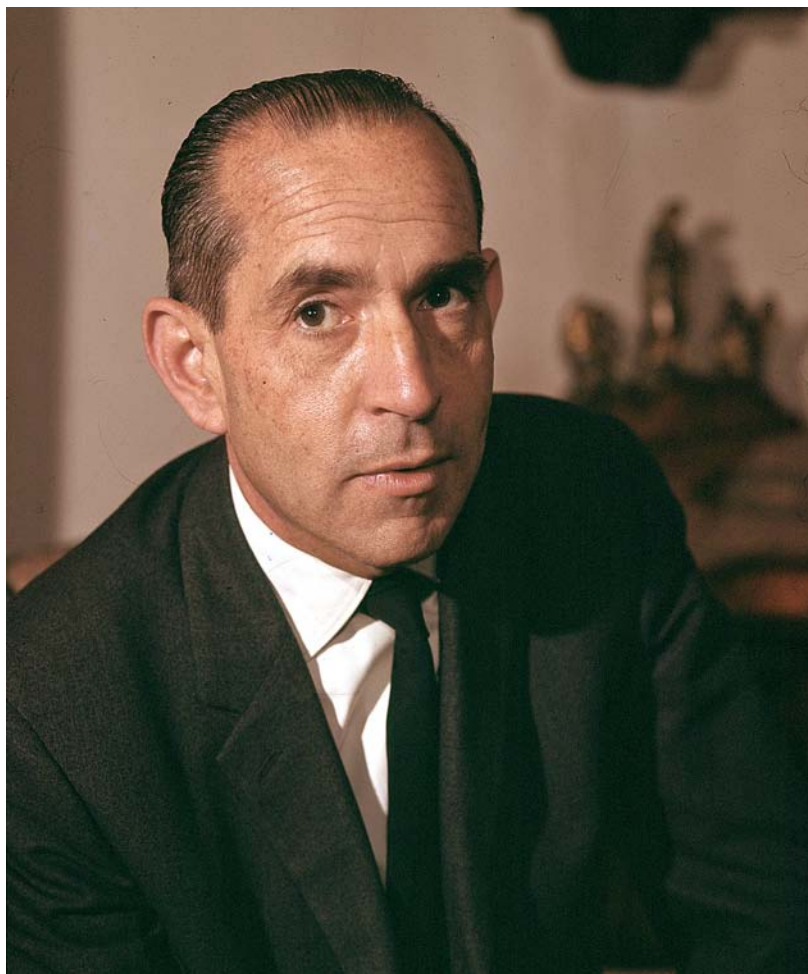
En termes relatius i absoluts, analitzada la qüestió des de qualsevol prisma, es tracta d'una anomalia. Una literatura amb una tradició mil·lenària, associada a una llengua petita però amb uns quants milions d'usuaris [vegeu el quadre comparatiu de la pàgina 58], amb un bon grapat de figures de projecció europea al segle XX i algunes al XXI, mai no ha estat vinculada —els optimistes pensaran que fins ara— als més de cent anys d'història del premi Nobel de Literatura. Uns guardons que arrencaren l'any 1901 amb la concessió del premi al francès Sully Prudhomme. Potser aquest nom no els sonarà. I no és l'únic de la ja llarga llista de premiats. Un bon argument per als partidaris a casa nostra de no fer un gra massa de l'anomalia. Unes altres veus posen l'accent en els beneficis per a la nostra cultura d'un premi com el de l'Acadèmia Sueca.

El cert és que, periòdicament, arran de la proclamació o la cerimònia de lliurament del premi, o coincidint amb la diada de Sant Jordi, torna a revifar el debat sobre la no-concessió del Nobel. L'any 1990, per no córrer molt, EL TEMPS publicava un reportatge amb un títol ben expressiu, "Un Nobel impossible?", que especulava sobre les possibilitats de la cultura catalana d'obtenir alguna vegada la preada distinció. Les persones consultades aleshores arribaven a un cert consens a l'entorn de Pere Calders com l'escriptor que reunia més possibilitats d'obtenir el guardó. Gairebé tres dècades després, Calders és mort —com també més possibles candidats d'aleshores— i el Nobel no ha arribat. Aquesta revista reactualitza el debat amb un reportatge [vegeu pàgines 60 a 64]. Abans d'això, seria bo fer una mica d'història i explicar com han anat les coses.

Guimerà contra l'imperi

El cas és que, des de ben aviat, la cultura catalana podria haver resolt aquesta tensió. L'any 1904, el dramaturg Àngel Guimerà fou un dels escriptors que més a prop estigué d'obtenir el premi. El seu nom, de fet, es barallava per compartir Nobel amb l'escriptor occità Frederic Mistral, l'única vegada que una llengua sense Estat ha obtingut el guardó. La diplomàcia espanyola, tanmateix, maniobrà per tal que el designat fóra José Echegaray, una figura respectable i polifacètica però bastant menor com a dramaturg.

Pel que fa a Mistral, l'Estat francès no va obstaculitzar el premi Nobel a una de les modalitats lingüístiques franceses considerades *patois*, però potser tingué a veure amb això el fet que l'escriptor occità havia rebaixat bastant la seua ideologia federalista, l'esperança en una Europa de les nacions i la crítica del centralisme. El Mistral de l'última època era acceptable per als francesos.

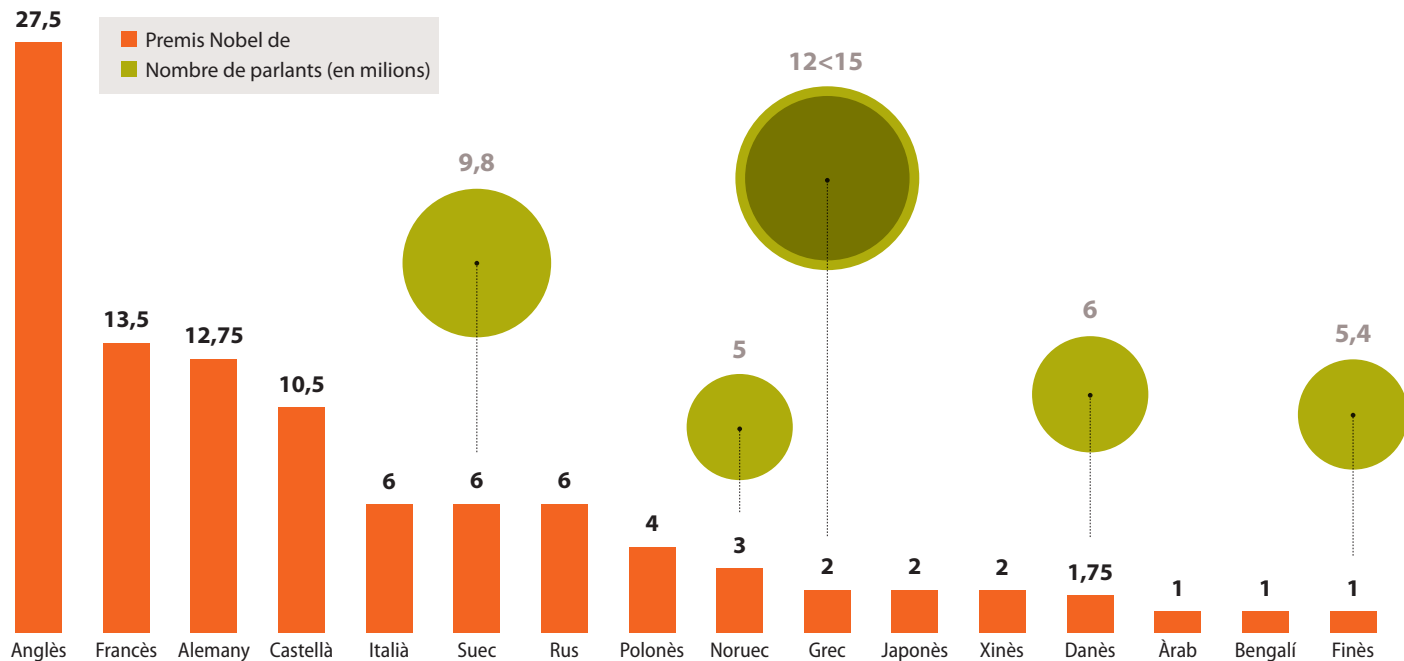

ESPRIU, HOME DE CONSENS.

El darrer gran consens al voltant d'un escriptor català es produí amb el poeta Salvador Espriu, per la transcendència lírica i per la potència simbòlica de l'obra de l'autor de *La pell de brau*.

En tot cas, el nom de Guimerà tornà a estar sobre la taula entre els anys 1907 i 1923, avalat entre altres pel lingüista suec Fredrik Wulff. L'autor de *Terra baixa* havia vist com la seua principal obra havia estat estrenada als Estats Units com a *Marta of the Lowlands*. I fins i tot s'havia rodat una pel·lícula l'any 1914 produïda per Paramount Pictures. Res de tot això fou suficient. El president del comitè que escollia el premi, Harald Hjärne, apostava aquell any per mantenir la "neutralitat", evitar qualsevol presa de partit nacionalista "ni en favor ni en contra". El 1917, en tot cas, deixà escrit: "Seria una llàstima que l'Acadèmia ferís el delicat sentiment nacional castellà". Un sentit de la neutralitat bastant peculiar. El que es feia palès, si més no, és que, si es posaven arguments polítics a discussió, pesarien més els d'un Estat.

Zero premis Nobel

→ Carner, de reüll; Pla, ni olorar-lo

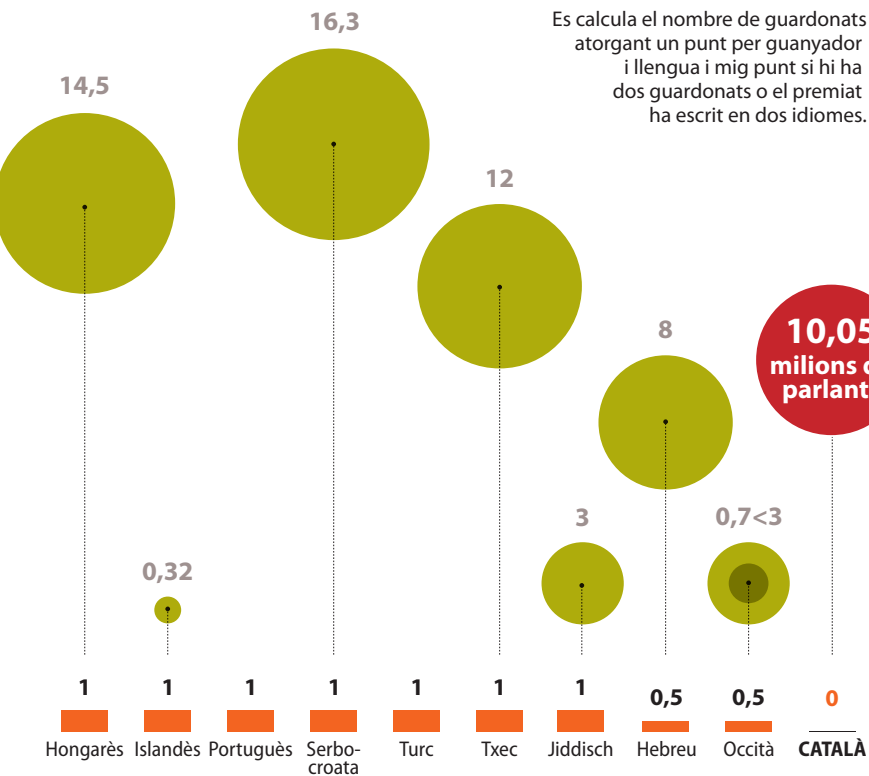
A la dècada del 1960 la cultura catalana torna a esgrimir noms. L'empordanès Josep Pla, proposat per la revista *Destino* el 1961, no estigué mai proposat de manera seriosa, tot i que, contemplat amb perspectiva, l'autor del *Quadern gris* n'hauria estat un més que digne guanyador. Com a anècdota, el crític Joan Triadú, que s'havia oposat a la concessió a Pla del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes pel vessant cívic de les bases, digué el 2008, amb motiu de la presentació de les seues memòries, que hauria signat sense problemes la petició del Nobel per al periodista i escriptor.

Més sòlida fou la presència del poeta Josep Carner en les deliberacions entre els anys 1962 i 1964, en alguns casos enfrontant-se a propostes amb les benediccions de l'Estat espanyol com ara Salvador de Madariaga, Ramón Menéndez Pidal o José Martínez Ruiz, *Azorín*. La proposta de Carner mai no arribà a la fase final, en part per pressions espanyoles, però també per una competència ben fornida: els guanyadors en aquell període foren John Steinbeck i Jean-Paul Sartre, amb una figura pel mig menys cèlebre com la del grec Iorgos Seferis. S'ha de dir, en tot cas, que el de Carner fou un intent molt organitzat i articulat, amb propostes d'adhesió a la candidatura de nombrosos professors de literatura i unes altres personalitats de la cultura, una documentació considerable conservada en el fons Carner de la

Biblioteca de Catalunya. Per no entrebancar la candidatura, a més, Carner renuncià a formar part del Govern republicà en l'exili. No fou suficient. Aquella empena, en tot cas, serví per donar a conèixer l'obra del far noucentista a Catalunya i la traducció de l'obra a diferents llengües.

CANDIDATURES FALLIDES. D'esquerra a dreta, Josep Pla, Baltasar Porcel i Josep Carner, escriptors que, en alguns moments i amb intensitats ben diverses, foren postulats per al premi Nobel de Literatura

servia per explicar un temps i la resistència d'una cultura. El de Santa Coloma de Farners ja havia estat proposat l'any 1970, sense gaires perspectives d'èxit. Però l'any 1980 el catalanisme creu que és moment de donar un impuls a un premi que serviria de trampolí a la cultura catalana, a través d'una figura que representava el diàleg i l'entesa.

El Pen Club de Catalunya, presidit aleshores per Maria Aurèlia Capmany, fou l'organisme proposant. Sense èxit. I una bona pista de les raons les podem trobar en unes declaracions a *Serra d'Or* de 1976 a càrrec d'un membre de l'Acadèmia Sueca, Artur Lundkvist, encarregat d'avaluar les llengües hispàniques: "No crec realment que Espriu tingui possibilitats per al Nobel. Només té interès per als catalans. No és universal. I dic el mateix de Foix, Joan Oliver i Josep Pla. L'únic que puc dir és que Porcel és una bona promesa". Aquelles paraules sobre la universalitat foren contestades en el seu moment per Montserrat Roig, entre més, però n'eren un indicador.

De Pla ja hem traçat el seu poc predicament. J.V. Foix havia estat proposat el 1980 per la North American Catalan Society, però l'extraordinari poeta avantgardista renuncià per no haver de competir amb Salvador Espriu. Mentrestant, Baltasar →

Esriu, l'última gran aposta

Amb l'arribada de la Transició, un nom agafa volada com a possible candidat al Nobel. A banda dels seus valors literaris i la influència, Salvador Espriu representava un exponent de l'exili interior i de la resistència, l'autor d'una obra de gran potència simbòlica com *La pell de brau*, que

JORDI PLAY

EFE

→ Porcel formà part, juntament amb Pere Gimferrer, d'alguns tímids intents als anys en què es buscaven perfils políticament admissibles al conjunt de l'Estat. Sobretot Gimferrer, que escrivia en castellà i català, era considerat el renovador de la poesia espanyola dels setanta, deixeble de Vicente Aleixandre i amb incidència en els cenacles culturals espanyols, podia passar més fàcilment el filtre. “Si mai donen el premi Nobel a un escriptor català, aquest serà Pere Gimferrer”, va dir Josep Maria Castellet. Una tesi no verificable fins ara.

Uns altres noms com els de Miquel Àngel Riera, Jesús Moncada, l'esmentat Pere Calders o fins i tot el valencià Enric Valor o el català del nord Jordi-Pere Cerdà han estat impulsats sense massa perspectives de futur per diferents col·lectius. L'èxit internacional de Jaume Cabré i una obra amb un gruix i influència cada vegada més considerables, semblen una futura esperança que es maneja amb prudència i una certa sordina. En el record, operacions tan contraproductives com ara la declaració de la comissió de política cultural del Parlament de Catalunya, l'any 2000, demanant el Nobel per a Miquel Martí i Pol. Sense cap ressò per part de l'Acadèmia Sueca, com és sabut.

Cent anys i escaig després, cap escriptor o escriptora en llengua catalana té el premi Nobel. Cultures com la romanesa —Herta Müller forma part de la minoria alemanya d'aquell país—, tampoc no han estat distingides. I figures com Kafka, Tolstoi, Joyce, Roth, Borges, Cortázar, Proust o Woolf les trobareu a qualsevol llistat de damnificats del qual sols l'autor de *Pastoral americana* podria fugar-se algun dia, en tant que és viu encara.

Tampoc no ens mirem el melic literari: no hi ha cap català, valencià o balear premiat amb el Nobel en cap disciplina. El músic Pau Casals fou qui més a prop estigué, amb diferents candidatures al Nobel de la Pau promogudes pel doctor Josep Trueta. El mateix Trueta fou proposat al premi Nobel de Medicina el 1975, però segons l'historiador Josep Maria Prim, l'escriptor i diplomàtic Salvador de Madariaga bloquejà l'intent per considerar que un premi així, l'any de la mort de Franco, “hauria suposat una patent internacional per al nacionalisme català”. Madariaga havia estat ministre durant la Segona República, havia tingut càrrecs a la Societat de Nacions i era una figura respectada internacionalment. I antifranquista, dit siga de pas. Però el catalanisme de Trueta, amb el qual havia coincidit a Oxford, l'espantava.

En aquesta lluita, la cultura catalana no ha trobat aliats a l'Estat espanyol. Ni a esquerra ni a dreta. •

El Nobel, un anhel amb lletra petita

A còpia de no tenir sort, la cultura catalana sembla resignada a no contemplar un possible premi Nobel de Literatura entre els anhels realitzables. Almenys, mentre no hi haja un Estat propi. Malgrat reconèixer la importància que podria tenir aquell fet per impulsar la literatura en català, hi ha qui relativitza els efectes del premi i, fins i tot, qui no acaba de veure els avantatges. L'ànsia d'uns altres temps sembla ja molt relativitzada. Però perdura.

Per Xavier Aliaga

Fet i fet, des de l'última vegada que EL TEMPS es va plantejar la mateixa pregunta, per què una literatura amb tradició i volada no havia estat distingida per l'Acadèmia Sueca, l'any 1990, les coses han canviat ben poc. Aleshores, Pere Calders, un dels possibles candidats, deia en aquesta revista: “Un nobel català és una cosa molt remota per al nostre país, en les actuals circumstàncies polítiques. Potser més que un nom que guanyi un Nobel, el que és interessant i necessari és un moviment literari. Això pot salvar més una literatura i una llengua que un nom solitari que tingui un premi. Hem de treballar més amb Nobel o sense”.

Han passat gairebé tres dècades. El debat se situa en uns termes semblants i, malgrat tot, sorgeix de nou, periòdicament. “És un tema recurrent, que encara surt, perquè hi ha aquesta anormalitat: som una cultura secular, molt antiga, amb autors de prestigi, i no tenim aquest reconeixement”, diagnostica Laura Borràs, directora de la Institució de les Lletres Catalanes, qui no pensa que amb això del Nobel es faça un gra massa. “Ben al contrari: és interessant que hi hagi aquesta mena de sentiment col·lectiu que no ens trobem al davant d'una situació normal”, rebla. I afegeix: “El que no podem ser és naïfs o ingenus, aquí no hi ha res de casual, no és prou tenir una literatura amb una alta qualitat. Entren en joc molts factors que no són literaris”. Com ara no tenir Estat? “Exacte. Això és un handicap a l'hora de competir en igualtat de condicions. En acabant, és una qüestió de legitimitat cultural. I pel fet de no tenir un Estat que vagi a favor, ens trobem amb aquell handicap. Més encara: tenim un Estat a la contra que farà tot el possible perquè això no passi, per aconseguir que la cultura catalana sigui un afer intern, menor”.

Més endavant aportarem alguna visió crítica sobre els Nobel, però Borràs no els considera una qüestió menor. “Un guardó així és una garantia de traduccions i de posar els autors en el món literari”, planteja la responsable de la Institució de les Lletres Catalanes. Dit això, “s'ha de ser respectuós i prudent des de les →